

TÜRK HUKUKUNDA TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI KOLEKSİYONCULUĞU^(*)

Dr. Öğr. Üyesi Muradiye ÇEVİKÇELİK^(**)

Öz

Taşınır kültür varlıkları; insan elinin ürünü olan, bulunduğu ortamla birlikte korunmak zorunda olmayan ve bir yerden başka bir yere nakledilme imkânı bulunan kültür varlıklarıdır. Taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda düzenlenen ve taşınır kültür varlıklarının korunmasında önem taşıyan bir faaliyettir. Taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu, diğer nesnelere oluşan koleksiyonlardan farklı olarak birtakım özel şartlara bağlanmıştır. Bu farklılık, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu makale, taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğuna ilişkin usul ve esasları incelemeyi amaçlamaktadır. Makale kapsamında ilk olarak koleksiyon kavramı ve koleksiyonculuğun tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Devamında ise 2863 sayılı Kanun ve Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik hükümlerinden hareketle koleksiyonculuk faaliyetinin hukuki rejimi incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

Koleksiyon, Koleksiyoncu, Koleksiyon İzin Belgesi, Koleksiyon İzin Belgesinin İptali, Taşınır Kültür Varlıkları.

(*) Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 17.02.2023 - Kabul Edildiği Tarih: 12.05.2023.

Atıf Şekli: Muradiye Çevikçelik, "Türk Hukukunda Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğu", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XIII, S. 1, 2023, s. 309-343.

DOI: 10.52273/sduhfd..1252362.

(**) Necmettin Erbakan Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İdare Hukuku Ana Bilim Dalı, Konya, Türkiye.

E-posta: muradiyecvkclk@gmail.com.

Orcid: <http://orcid.org/0000-0002-6502-4076>.

COLLECTION OF MOVABLE CULTURAL PROPERTIES IN TURKISH LAW

Abstract

Movable cultural properties are man-made cultural properties that can be transferred from one place to another and do not have to be preserved in their environment. Collecting movable cultural property regulated by the Protection of Cultural and Natural Assets (Law No. 2863) is an activity for the protection of movable cultural properties. The collection of movable cultural property, unlike collections consisting of other objects, is subject to some special conditions. This difference arises from the fact that movable and immovable cultural and natural assets that need to be protected are state property. This article aims to study procedures and principles regarding the collection of movable cultural property in light of judicial decisions. Firstly, the concept of collection and the historical development of collecting will be discussed in this article. Afterward, the legal regime of collecting activities will be examined based on the provisions in the Law No. 2863 and the Regulation on the Collection and Control of Movable Cultural and Natural Assets to be Protected.

Keywords

Collection, Collector, Collector's Certificate, Cancellation of Collector's Certificate, Movable Cultural Properties.

GİRİŞ

Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıkları ifade etmektedir.¹ Taşınır kültür varlıkları; geçmişten günümüze ulaşan, insan elinin ürünü olan, bulunduğu ortamla birlikte korunmak zorunda olmayan ve bir yerden başka bir yere nakledilme imkânı bulunan kültür varlıklarıdır.² 2863 sayılı Kanun'da yer alan kültür varlığı tanımı incelendiğinde, bir varlığın hukuken kültür varlığı olarak kabul edilmesini gerektiren özellikler açısından taşınır veya taşınmaz bir varlık olması arasında herhangi bir fark bulunmadığı görülmektedir.

Taşınır kültür varlıklarının bir yerden başka bir yere nakledilme imkânı, söz konusu kültür varlıklarının korunabilmesi için özel hukuki düzenlemeler kabul edilmesini gerektirmiştir.³ Bu kapsamda kültür varlığı ticareti, haber verme zorunluluğu, yurt dışına çıkarma yasağı, taşınır kültür varlıklarının müzelere alınması gibi hususlar 2863 sayılı Kanun'da ayrıca düzenlenmiştir. Taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu⁴ da 2863 sayılı Kanun'da düzenlenen ve taşınır kültür varlıklarının korunmasında önem taşıyan bir faaliyettir. Ülkemizde 17.04.2023 tarihi itibarıyla Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzeler denetiminde 1589 koleksiyoncu faaliyet göstermektedir.⁵ Bu makale, taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğuna ilişkin usul ve esasları incelemeyi amaçlamaktadır. Makale kapsamında ilk olarak koleksiyon kavramı ve koleksiyonculuğun tarihsel gelişimi ele alınacaktır. Devamında ise 2863 sayılı Kanun ve Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik⁶ hükümlerinden hareketle koleksiyonculuk faaliyetinin hukuki rejimi incelenecektir.

¹ 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, m. 3/1/a (R.G. Tarih ve Sayı: 23.07.1983/18113).

² Nusret İlker Çolak, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, Ankara, On İki Levha Yayıncılık, 2015, s. 13.

³ Ahmet Kürşat Ersöz, *Türk İdare Hukuku Kapsamında Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması*, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 17.

⁴ Doktrinde, mahkeme kararlarında ve günlük hayatta koleksiyoncu ve koleksiyoner kelimelelerinin sık sık birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu makalede, 2863 sayılı Kanun ve ilgili yönetmeliklerde kabul edilen terminolojiye uygun olarak "koleksiyoncu" kelimesi kullanılmıştır.

⁵ <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44048/koleksiyonculuk.html> (03.11.2022).

⁶ R.G. Tarih ve Sayı: 23.03.2010/27530.

I. KOLEKSİYONCULUĞUN TARİHSEL GELİŞİMİ

Toplama ve biriktirme faaliyetleri, ilk çağlardan günümüze kadar insanoğlu için vazgeçilmez nitelikte faaliyetlerden biri olmuştur. İnsanlar, hayatlarını sürdürebilmek için gerekli yiyecekler ile taş, boynuz, kemik gibi eşyaları toplamaya ve biriktirmeye odaklanmışlardır. Bu dönemde toplama ve biriktirme, içgüdüsel ve işlevsel bir şekilde gerçekleştirilmekte ve bu eylemlerin duygusal bir anlam taşımadığı düşünülmektedir.⁷ Ancak zamanla toplama ve biriktirme faaliyetleri belirli bir amaca yönelik, sistemli ve daha bilinçli toplama ve biriktirme eylemi-ne dönüşerek koleksiyonların ve müzelerin oluşumuna zemin hazırlamıştır.⁸

Latince toplama, toparlamak, bir araya getirmek, tutmak gibi anlamlara gelen colligo fiilinden türetilen koleksiyon kavramı; doğal, tarihi, sanatsal, kültürel vb. değer taşıyan nesnelerin zevk almak, yarar sağlamak gibi belirli bir amaçla bir araya getirilmesini ve sınıflandırılmasını ifade etmektedir.⁹ Bazı yazarlar tarafından Paleolitik Çağ (MÖ 100.000-40.000) mezar yapılarıyla¹⁰, bazı yazarlar tarafından ise Neolitik Çağ'dan itibaren insanların yaşam tarzlarının değişmesiyle¹¹ koleksiyonculuğun doğduğu düşünülmektedir.

Paleolitik Çağ'da özellikle Yakın Doğu'da mezar yapılarında, tapınaklarda ve saraylarda değerli eşyaların daha çok dini amaçlarla sergilendiği bilinmektedir. Bunun yanı sıra hükümdarlar, egemenliklerini ve güçlerini halka gösterebilmek adına savaş ganimetlerini sergilemişlerdir.¹² Çeşitli nesnelerin sanatsal gayelerle bir araya getirilmesi ise ilk defa Greklerde görülmüştür. Atina'daki Akropolis, tanrılara ve mitolojik kahramanlara ait heykeller, karyatitler, frizler ve süslemelerle adeta bir tanrılar müzesi olarak kabul edilmektedir.¹³ Bunun

⁷ İrem Konukçu, "Batıda ve Türkiye'de Sosyal Yaşam ile Şekillenen Koleksiyonlar ve Müzeciliğe Yansımaları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 23, Y. 2007, s. 242.

⁸ Hale Özkasım, "Müze ve Müzecilik", içinde *Müzecilik ve Sergileme*, ed. Erol Altınsapan ve Nurdan Küçükhasaköylü, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2013, s. 3.

⁹ Derya Uzun Aydın, "Koleksiyon Toplanmasından Müze Yapılarına Geçiş Aşamaları ve İlk Müze Okulu (İzzediniye) Açma Girişimi", *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, C. 6, S. 1, Y. 2020, s. 83; Özkasım, 2013, s. 11; Peter Geoffrey William Glare (ed.), *Oxford Latin Dictionary*, 2. Baskı, Oxford, Oxford University Press, 2012, s. 386.

¹⁰ Ayşe Burcu Zülfikar - Özgür Ediz, "Değişen Müze ve Müzecilikte Sergilemenin Teknoloji Boyutunun İncelenmesi: Bursa Panorama Müzesi Örneği", *Lycus Dergisi*, S. 2, Y. 2020, s. 70.

¹¹ Ferruh Gerçek, *Türk Müzeciliği*, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1999, s. 83.

¹² Zülfikar - Ediz, 2020, s. 70.

¹³ Bülent Bulduk, "Müze Kavramı ve Modern Müze Örnekleri", *Journal of Institute of Economic Development and Social Researches*, C. 4, S. 9, Y. 2018, s. 163.

yanı sıra Akropolis'te Pinakothek adı verilen halka açık bir resim galerisinin bulunduğu antik kaynaklardan anlaşılmaktadır. Romalılarda ise koleksiyon yapma ve eser kopyalama, Roma kültürünün vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır. İmparator Publius Aelius Hadrianus (MS 76-138) ve İmparator Nero (MS 37-68) saraylarında antik heykel koleksiyonu oluşturmuş ve dönemin soyluları sosyal statülerinin ve sınıflarının bir göstergesi olarak değerli eşyalar biriktirmişlerdir.¹⁴ Keza Bergama krallarının klasik çağa ait heykelleri ve tabloları toplamaya özen gösterdikleri, bu gibi eserlerin kopyalarını yaptırdıkları ve Pinakothek adı verilen resim galerilerine veya sergi salonlarına sahip olmaya önem verdikleri bilinmektedir.¹⁵

Türklerde koleksiyonculuğun en erken örnekleri 13. yüzyılda Selçuklular Dönemi'nde görülmektedir. Bu dönem öncesinde imparatorlukların, hanedanlıkların ve sultanlıkların yıkılmasıyla koleksiyonlar dağılmış, el değiştirmiş ve yok olmuşlardır.¹⁶ Osmanlı Devleti'nde ise sanat eserleri, fil dişleri, gergedan boy-nuzları, seccadeler, örtüler, tespihler, halılar, gümüş ve altın eşyalar, sikkeler, kutsal hazineler, el yazması kitaplar, haritalar, kaftanlar, silahlar, mücevherler gibi değerli ve nadir nesnelere biriktirilmiştir. Fethedilen şehirlere ait anahtarlar, fetihlerin sembolü olarak camekanlarda saklanmıştır.¹⁷ Türbe ve tekkeler küçük birer müze olarak faaliyet göstermiş, türbelerde ölen kişilere tekkelerde ise tekkeyi kuran kişilere ait eşyalar duvarlara asılarak sergilenmiş ve korunmuştur.¹⁸

Acayıplikler kabineleri (Cabinets of Curiosities), koleksiyonculuğun gelişiminde önem taşıyan uygulamalardan biridir. Merak kabineleri olarak da anılan acayıplikler kabineleri; doğal ve yapay oluşumlar, fosiller, etnografik eşyalar, hayvanlar, çiçekler gibi ilginç nesnelere bir araya getirildiği ve sergilendiği dolaplar veya odalardır.¹⁹ Kabine sahibi, topladığı bu nesnelere servetini, gücünü ve saygınlığını diğer kişilere göstermeyi amaçlıyordu.²⁰ Acayıplikler kabinelerinin

¹⁴ Nurdan Küçükasköylü, "Dünyada Müzeciliğin Tarihsel Gelişimi", içinde *Müzecilik ve Sergileme*, ed. Erol Altınsapan ve Nurdan Küçükasköylü, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2013, s. 244.

¹⁵ Gerçek, 1999, s. 1.

¹⁶ Gerçek, 1999, s. 77-78.

¹⁷ Konukçu, 2007, s. 251.

¹⁸ Süleyman Özkan, "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Koleksiyonculuğu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 19, S. 2, Y. 2004, s. 66.

¹⁹ Bulduk, 2018, s. 164.

²⁰ Gerçek, 1999, s. 4.

de bulunan nesnelerin ortak noktası, söz konusu nesnelerin yabancı ve ilginç nitelikte olmasıdır. Özellikle coğrafi keşiflerle birlikte koleksiyonlar büyümüş ve acayıplikler kabinelerindeki nesnelerin sınıflandırılarak daha büyük mekanlarda tutulma ihtiyacı doğmuştur. Bu gelişme müzelerin doğuşunu hızlandırmıştır.

Koleksiyonların bilimsel ussallığa tabi kılınarak günümüzdeki anlamını kazanması Aydınlanma Çağı ile gerçekleşmiştir.²¹ Sergilenen eserler yitlik uygarlıkları görme ve tanıma imkânı sağlamış, akademisyenler ve sanatçılar için güçlü birer uyarıcı ve ilham kaynağı olmuştur.²² Böylelikle tarih, sanat tarihi, sosyoloji, arkeoloji, antropoloji gibi alanlarda önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise Avrupa'daki gibi sanat eserlerinin koruyuculuğunu yapan bir burjuvazi sınıfının olmaması ve Müslümanlıktaki dünya malının geçiciliğine ilişkin inanç başta olmak üzere çeşitli ekonomik, sosyal ve düşünsel nedenler koleksiyonculuğun gelişimini olumsuz etkilemiştir.²³

II. KOLEKSİYONCULUĞUN YASAL ÇERÇEVESİ

Koleksiyonculuk faaliyetinin kapsamı oldukça geniştir. Günlük hayatta para, pul, tablo, heykel, kartpostal, peçete, gazoz kapağı, rozet, kitap, dvd, cd, kaset, kibrit kutusu, çizgi roman, bilet, jeton, oyuncak, araba gibi pek çok nesnenin koleksiyonunun yapıldığı görülmektedir. Kimi zaman bu koleksiyonlar, Belgin Akın ve Sunay Akın'ın 2005 yılında kurduğu İstanbul Oyuncak Müzesi gibi müzelere dönüşerek halkın ziyaretine açılmakta veya Bahadır Kalaycı'nın sikke koleksiyonunda olduğu gibi mevcut müzelerde²⁴ sergilenmektedir. Koleksiyonu yapılan nesnelere bir de taşınır kültür varlıklarıdır.

Taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu, diğer nesnelere oluşan koleksiyonlardan farklı olarak 2863 sayılı Kanun ile birtakım özel şartlara bağlanmıştır. Bu farklılık, korunması gereken taşınır kültür varlıklarının bir kısmının devlet

²¹ Levent Çalıkoğlu, "Yeni Bir Dikkat Alanı: Koleksiyon - Koleksiyonerlik ve Müzecilik", içinde *Koleksiyon, Koleksiyonerlik ve Müzecilik*, ed. Levent Çalıkoğlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, s. 71.

²² Özkasım, 2013, s. 5.

²³ Konukçu, 2007, s. 250.

²⁴ Bahadır Kalaycı'nın sikke koleksiyonu Antalya Müzesinde sergilenmektedir. Bahadır Kalaycı'nın Anadolu Selçuklu sikke koleksiyonunun Türkiye ve dünyadaki en zengin Anadolu Selçuklu sikke koleksiyonu olduğu düşünülmektedir. Derya Bayrak Rözet, Koleksiyoner [Televizyon Programı], 46. Bölüm, TRT 2, Ankara, <https://www.trtizle.com/programlar/koleksiyoner/koleksiyoner-46-bolum-3283033>, (04.05.2023).

malı niteliğinde olmasından kaynaklanmaktadır. Zira 2863 sayılı Kanun'un 5. maddesine göre; devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları devlet malı niteliğindedir. Bu hüküm, bütün taşınır kültür varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğu şeklinde yorumlanabilse de²⁵ esasen yalnızca yeni bulunan arkeolojik eser niteliğindeki taşınır kültür varlıkları devlet mülkiyeti altındadır.²⁶ Dolayısıyla 5. maddenin kapsamı dışında kalan taşınır kültür varlıkları üzerinde özel mülkiyet kurulması mümkündür.²⁷

²⁵ "...Ancak sanki bütün kültür ve tabiat varlıklarının devlet mülkiyetinde olduğu zehabı da uyandırmaktadır..." İhsan Erdoğan, "Hukuki Açıdan Define", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 1-2, Y. 2013, s. 525.

²⁶ Sibel Özel, "Türk Hukukunda Kültür Varlıklarının Mülkiyeti", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 1, Y. 2018, s. 235; Mehmet Mert Özyıldırım, "Taşınır Kültür Varlıklarının Hukuka Uygun Bir Biçimde Devredilebilmeleri Açısından Türk Hukukunda Kabul Edilen Yöntemler", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 26, S. 3, Y. 2022, s. 401.

²⁷ Gülan'a göre; tarih, kültür ve tabiat varlıkları ara rejimleri olan özel mallardır. Özellikle taşınır tarih, kültür ve tabiat varlıklarından tescil edildikleri halde özel koleksiyonlara bırakılanlar, kamu hukuku düzenlemelerine tabi olsalar da özel mülkiyete konu olmaya devam etmektedirler. Dolayısıyla kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde olmayan taşınır kültür varlıkları açısından kanunda yer alan "devlet malı" nitelendirmesi, malın ayınının mülkiyeti anlamında değil, malın değer ve önemini belirleyici unsur olan tarihi niteliklerinin aidiyeti vurgulamak için kullanılmıştır. Aydın Gülan, *Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tâbi Olduğu Hukukî Rejim*, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999, 22; Vildan Peksöz, "Spor Kulüplerinin Özel Müzelerinde Yer Alan Kültür Varlığı Niteliğindeki Mallarının Haczi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 28, S. 3, Y. 2020, s. 955-957; Barış Acun, "İdare Hukuku Açısından Yazma Eser Kütüphanelerinin Yönetimi", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2, Y. 2022, s. 249-250; Anayasa Mahkemesi bir kararında Türk hukuk sisteminde taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının özel mülkiyete konu edilmesinin yasaklanmadığını ifade etmiştir. Konuyla doğrudan ilgili olması sebebiyle Anayasa Mahkemesinin değerlendirmesini aktarmayı faydalı görüyoruz: "2863 sayılı Kanun'un 5. maddesinin birinci fıkrasında devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının devlet malı niteliğinde olduğu hükme bağlanmıştır. Belirtilmelidir ki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının devlet malı niteliğinde olması bunların özel mülkiyete konu olmasına engel teşkil etmemektedir. Nitekim 2863 sayılı Kanun'un çeşitli maddelerinde taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili olarak maliklerin yetkilerini kısıtlayan, devlete gözetim ve denetim yetkisi veren birtakım hükümler sevk edilmekle birlikte bunların hâlihazırda özel mülkiyette bulunanların üzerindeki özel mülkiyetin kalkmasını öngören veya kamu mülkiyetinde bulunanların özel mülkiyete geçmesini engelleyen açık bir hüküm bulunmamaktadır. Kanun koyucu kültür varlıklarının daha iyi korunabilmesi için bunlara devlet malı statüsü vermiş ise de özel mülkiyeti yasaklamış değildir.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik'in²⁸ 3. maddesinin a bendine göre arkeolojik eser, "2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 23'üncü maddesi kapsamında; jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan genellikle kazı ve benzeri çalışmalarla bulunan kültür varlıklarını" ifade etmektedir. Arkeolojik eserler, 1884 Asar-ı Atika Nizamnamesi'nden bu yana hukukumuzda devlet malı olarak kabul edilmektedirler. Nizamname'nin 3. maddesine göre, "Memâlik-i Osmâniyye'de mevcûd ve mekşûf ve bundan böyle hafriyyât ile zâhire çıkarılacak ve deniz ve göl ve nehir ve çay ve derelerde zuhûr edecek olan her nevi âsâr-ı atîka kâmilen devlete âittir". Ancak Nizamname'nin 14. maddesiyle bu kurala bir istisna getirilmiştir. Buna göre bir kimseye ait arazide duvar, bina, su yolu yapımı gibi çalışmalar esnasında tesadüfen çıkan eski eserlerin yarısı arazi ve mülk sahibine verilebilir.²⁹ 1906 Asar-ı Atika Nizamnamesi'nde ise bu istisna kaldırılmıştır. Nizamname'nin 4. maddesine göre, "Memâlik-i Mahrusa-i Şahanede Hükûmete ait bulunan arazi ve emlâk ile efrad ve cemaat-ı muhtelifenin uhdelerindeki emlâk ve arazide mevcudiyeti bilinen veyahut âtiyen keşfedilecek olan her nevi âbidat ve âsar-ı atîka-i menkule ve gayrimenkulenin cümlesi Hükûmet-i Osmaniyenin malıdır".³⁰ Dolayısıyla 1884 Asar-ı Atika Nizamnamesi'nden önce Osmanlı topraklarında bulunan ve üzerlerinde hukuka bir şekilde özel mülkiyet kurulduğu belgelenen arkeolojik eserler için özel müze ve koleksiyoncuların mülkiyet iddiasında bulunabilmeleri mümkündür.³¹ Yine 1884-1906 yılları arasında, 1884 Asar-ı Atika Nizamnamesi'nin 14. maddesinde öngörülen şekilde edinilen arkeolojik eserler

Devlet malı niteliği özel bir statü olup kamu mülkiyetini zorunlu kılmamaktadır. Devlet malı niteliğindeki varlıklara ilişkin olarak birçok kanunda devlete geniş gözetim ve denetim yetkisi bahşeden hükümler sevk edilmiştir. Devlet malı niteliğinde olma devletin denetim ve gözetim yetkisini genişleten bu hükümleri harekete geçiren bir statüden ibarettir. Dolayısıyla Türk hukuk sisteminde taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının özel mülkiyete konu edilmesinin yasaklanmadığı anlaşılmıştır." Anayasa Mahkemesi, Alexandra Liana ve Diğerleri Başvurusu, B. No. 2018/20732, T. 13.01.2022, R.G. Tarih ve Sayı: 01.03.2022/31765, § 62.

²⁸ R.G. Tarih ve Sayı: 20.04.2009/27206.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ümit Ceylan, "Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Kaçakçılığı Suçu (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu m. 32, 68)", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008, s. 49-56.

³⁰ Aktaran Bilge Umar - Altan Çilingiroğlu, *Eski Eserler Hukuku*, Ankara, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1990, s. 73.

³¹ Oğuz Sancakdar vd. *Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2021, s. 873.

üzerinde özel müze ve koleksiyoncuların mülkiyet iddiasında bulunması mümkündür. Özetle devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlardan çıkarılan bir arkeolojik eserin devlet malı sayılması, 1884-1906 yılları arasında bir istisna ile 1906'dan itibaren ise istisnasız bir şekilde uygulanagelmıştır. Kaynak ülkesi Osmanlı-Türkiye olmayan ve mülkiyeti yurt dışında edinilen arkeolojik eserler üzerinde ise özel mülkiyet kurulması mümkündür.³²

Üzerlerinde özel mülkiyet kurulabilecek diğer taşınır kültür varlıkları, güzel sanat eserleri ve etnografik nitelikte kültür varlıklarıdır.³³ Güzel sanat eserleri, "Bedii vasfı haiz olan; yağlı ve sulu boya tablolar, resimler, desenler, pasteller, gravürler, güzel yazılar ve tezhipler, kazıma, oyma kakma eserler, heykeller, kabartmalar, mimarlık eserleri, elişleri ve küçük sanat eserleri ve fotoğraf eserlerini"³⁴; etnografik nitelikteki kültür varlıkları, "halkın sosyal hayatını yansıtan insan yapısı araç ve gereçler dahil bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili taşınır varlıklarını"³⁵ ifade eder. Etnografik nitelikteki kültür varlıklarından müze koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelikte olmayanlar ve belge değeri taşımayanlar özel mülkiyette bulunabilirler.³⁶ Ancak bu eserler için de değerlendirilmek üzere müze müdürlüğüne başvurulması zorunludur.³⁷ Müze müdürlüğü tarafından

³² Özyıldırım, 2022, s. 410; Sancakdar vd., 2021, s. 873; 2863 sayılı Kanun m. 33'e göre, "Yurt dışından kültür varlığı getirmek serbesttir".

³³ Ceylan, 2008, s. 111.

³⁴ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik, m. 3/1-d.

³⁵ Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik, R.G. Tarih ve Sayı: 03.05.1988/19803, m. 2/1-b; Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik m. 3/1-'da tescile tabi etnografik eserlerin tanımlanmasına yüz yıllık bir süre sınırı getirilmiştir. Bu düzenlemeye göre tescile tabi etnografik kültür varlıkları; günümüzden yüz yıl öncesine kadar olanlar hariç, halkın hayat tarzını, dönemin sosyal, teknik ve ilmi özellikleri ile kültürünü temsil eden araç ve gereçler dâhil bilim, kültür, din ve mihaniki sanatlarla ilgili, belge değeri bakımından korunması gerekli insan yapısı taşınır varlıkları ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özel, 2018, Dipnot 77, s. 231-232.

³⁶ Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik, m. 3/1.

³⁷ Özyıldırım, 2022, s. 402; "...suça konu eserin etnografik nitelikte kültür varlığı olmasının, bu varlığın serbestçe bulundurulabileceği anlamına gelmediği, somut durumda suça konu eserin 2863 sayılı Kanunun 23/a maddesi uyarınca tasnif ve tescile tabi, etnografik nitelikte bulunmaları ve sanığın "tescile tabi taşınır kültür ve tabiat varlığı belgesi" olduğuna dair bir savunmasının da mevcut olmaması karşısında, sanıktan ele geçirilen eserin 2863 sayılı Kanunun 75. maddesi uyarınca müzeye teslimine karar verilmesi gerektiği gözetilmeksizin, sanığa iadesine karar verilmesi kanuna aykırı olup, ..." Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E. 2013/27672, K. 2014/514, T. 15.01.2014, Lexpera; Aynı yönde bkz. Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E. 2013/15221, K.

yapılan inceleme neticesinde müzelere alınmayan etnografik eserler, bir belge ile sahiplerine iade edilir.³⁸ Güzel sanat eserleri açısından ise Kanun ve ilgili yönetmeliklerde herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik'in Tanımlar başlıklı 3. maddesinde güzel sanat eserleri tanımlansa da bu grup eserler için Yönetmelik'te başka bir özel hüküm bulunmamaktadır. Doktrinde Özyıldırım, sahiplik durumlarının takip edilebilmesi için müze müdürlüklerince yapılan tasnif neticesinde korunması gerekli olduğu tespit edilen güzel sanat eserlerinin tescil belgesi düzenlenerek sahiplerine iade edilmesinin yerinde olacağını savunmaktadır.³⁹

Nitelikleri Kanun'da belirtilmiş bazı sikkeler, üzerinde özel mülkiyet kurulabilecek taşınır kültür varlıklarının bir diğer grubunu oluşturmaktadır. 2863 sayılı Kanun'un 23. maddesine göre; Osmanlı padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat ve Vahidettin'e ait sikkeler ile aynı çağdaki sikkeler tescile tabi değildir. Dolayısıyla bu sikkelerin tescile tabi olmaksızın yurt içinde alımı, satımı ve devri serbesttir.⁴⁰

Taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğuna ilişkin temel düzenlemeler 2863 sayılı Kanun'un muhtelif maddelerinde bulunmaktadır. Konuya ilişkin ayrıntılı düzenlemeler ise Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksi-

2014/18298, T. 22.09.2014, Lexpera; "..., etnografik nitelikteki kültür varlıklarının da 23. maddede açıklanan diğer tüm taşınır kültür varlıkları gibi korunması gerekli olup olmadığının belirlenmesi için tasnife tabi tutulmaları ve "müze koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelikte oldukları ve belge değeri taşıdıkları" saptandığı takdirde tescil edilmeleri gereklidir. Tasnif sonucu tescil dışı bırakılan ve müzelere alınması gerekli görülmeyen etnografik varlıklar, 2863 sayılı Yasa kapsamı dışında bulunduğundan, bu kültür varlıkları üzerinde sahipleri her tür tasarrufta bulunabilirler. Tescili yapılan ancak müzelere alınmaları gerekli görülmeyen korunması gerekli etnografik nitelikteki kültür varlıklarının ticareti ise, anılan Kanun'un 27. maddesi uyarınca Kültür Bakanlığı'nın iznine tabidir..." Yargıtay 7. Ceza Dairesi, E. 2006/3297, K. 2009/5001, T. 21.04.2009, Lexpera.

³⁸ Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmelik, m. 3/2-a.

³⁹ Özyıldırım, 2022, s. 403.

⁴⁰ "...Her ne kadar mahkemece sanığın 2863 sayılı Kanun'un 67'nci maddesinin birinci fıkrası gereğince cezalandırılmasına karar verilmiş ise de, iddianamedeki 67'nci maddeye ilişkin sevk yalnızca sanığın ikametinde ele geçirilen 3 adet sikkeye ilişkin olduğu, bilirkişi raporunda da 3 adet sikkenin ... yurt içinde alım ve satımı serbest olan eserlerden olduğu, 2863 sayılı Kanun kapsamı dışında kaldığının tespit edildiği, bu hali ile sanığın üzerine atılı 2863 sayılı Kanun'un 67'nci maddesinin birinci fıkrasına aykırılık suçunun unsurlarının oluşmadığı anlaşılacakla, sanığın beraatine karar verilmesi gerektiği gözetilmeksizin, mahkumiyetine karar verilmesi hukuka aykırı bulunmuştur..." Yargıtay 12. Ceza Dairesi, E. 2022/9238, K. 2023/447, T. 16.02.2023, Lexpera.

yonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'te yer almaktadır. Ülkemizde hukuka uygun bir şekilde taşınır kültür varlığı koleksiyonu yapmak isteyen kişilerin 2863 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik'te öngörülen usul ve esaslar doğrultusunda hareket etmeleri gereklidir. Çalışmanın bundan sonraki kısmında, ülkemizde taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğunun hukuki rejimi ele alınacaktır.

III. TÜRK HUKUKUNDA TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI KOLEKSİYONCULUĞU

Türk hukukunda özel bir yasal düzenlemeye sahip tek koleksiyon türü, taşınır kültür ve tabiat varlıklarından oluşan koleksiyonlardır. Zira önceki başlıklar altında da değinildiği üzere, korunması gereken taşınır kültür varlıklarının bir kısmı devlet malı hükmündedir. Dolayısıyla taşınır kültür ve tabiat varlıklarının koleksiyonu, el değiştirmesi ve ticareti ancak mevzuatta öngörülen özel kurallar çerçevesinde gerçekleştirilebilir.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik kapsamında koleksiyon, "Bu Yönetmelikte belirtilen şartlarda sınıflandırılan, saklanan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarından oluşan gruba"⁴¹; koleksiyoncu ise "Kültürel ve doğal mirasın taşınabilir özellikteki yapıtlarının mevzuat çerçevesinde toplanması, arşivlenmesi, korunması, bilimsel yayınlarla tanıtılarak yayınlanması ve sergilemesini gerçekleştiren kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişileri"⁴² ifade etmektedir. Bu tanımlardan hareketle koleksiyonculuğa ilişkin bu Yönetmelik'in yalnızca korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin koleksiyonları kapsadığı ifade edilebilir. Bu makalede ise yalnızca taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğuna ilişkin usul ve esaslar ele alınacaktır. Bununla birlikte makale kapsamında incelenen hususların büyük bir kısmı taşınır tabiat varlıkları için de aynı şekilde geçerlidir.

A. Koleksiyon Kapsamına Alınabilecek Kültür Varlıkları

1. Taşınır Kültür Varlıkları

2863 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik kapsamında, koleksiyonu yapılabilecek kültür varlıkları taşınır kültür varlıklarıdır. Korunması gereken taşınır kültür

⁴¹ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 4/1-d.

⁴² Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 4/1-e.

varlıkları, 2863 sayılı Kanun'un 23. maddesinde belirlenmiştir. Buna göre korunması gereken taşınır kültür varlıkları;

- 1) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, prehistorya, antropoloji, jeoloji, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür varlıkları ve
- 2) Milli tarihimiz açısından önem taşıyan taşınırlardır.

İlk grup taşınır kültür varlıkları; jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü taşınır kültür varlıklarıdır. Belgesel değer olarak da ifade edilen belge değeri, bir kültür varlığının salt fiziksel bir varlık olmasının ötesinde, içerdiği ve günümüze aktardığı bilgiler nedeniyle önemli olması anlamına gelmektedir.⁴³ Günümüzde artık arkeoloji, salt nesnelere değil, bilgi olarak görülmektedir. Özdoğan da kültür varlıklarının, geçmişten günümüze nasıl geldiğini gösteren bilgi bankaları olduğunu ifade etmektedir.⁴⁴

Kanun koyucu, ilk grup taşınır kültür varlıklarını belirlerken ayrıca örnekleme yoluna başvurmuştur. Buna göre; her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, heykeller, putlar (ikon), figürinler, çini, seramik, benzeri kap ve kacaklar, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, maskeler, cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, taçlar (diadem), nişanlar, madalyalar, deri, bez,

⁴³ Nafia Gül Asatekin, *Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?*, Ankara, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004, s. 49; Sikkelerin taşıdığı belgesel değere örnek olarak Kamil Eron'un Türk-İslam devletlerine ait sikkelerden oluşan koleksiyonu örnek gösterilebilir. Koleksiyonda bulunan miladi 1317 tarihli Aydınolu Mehmet Bey tarafından bastırılan bir sikke şehrin adının Smyrna'dan İzmir olarak değiştirildiğini ispat etmesi açısından önemlidir. Gültekin Teoman - Kamil Eron, "İzmir'de Basılan İlk Aydınolu Dirhemi", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, İstanbul, S. 124, Y. 2007, s. 113-114; Kamil Eron'un koleksiyonuna dahil olan bir başka sikke, Osman Bey'in dedesi ve Ertuğrul Gazi'nin babasının kim olduğunu bilgisini verdiği için oldukça kıymetlidir. Sikkenin üzerinde "Osman bin Ertuğrul bin Gündüz Alp" ifadesi bulunmaktadır. Dolayısıyla her an tarihi değiştirebilecek yeni bir sikkenin çıkması ihtimal dahilindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Derya Bayrak Rözet, Koleksiyoner [Televizyon Programı], 47. Bölüm, TRT 2, Ankara, <https://www.trtizle.com/programlar/koleksiyoner/koleksiyoner-47-bolum-3369398>, (04.05.2023).

⁴⁴ Mehmet Özdoğan, *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006, s. 9.

papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, tartı araçları, sikkeler, muhallefat (religüe'ler), çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları korunması gereken taşınır kültür varlıklarıdır.⁴⁵ Bunların yanı sıra halkın sosyal hayatını yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıklarının ilk grup taşınır kültür varlıkları kapsamında olduğu 23. maddede ayrıca zikredilmiştir. Doktrinde Kanadoğlu, etnografik nitelikteki kültür varlıklarının kanun kapsamına alınabilmesi için ayrıca düzenlenmesi yerine, 2863 sayılı Kanun'un a bendinin ilk fıkrasına *etnografya* ifadesinin eklenmesinin yeterli olduğunu savunmaktadır.⁴⁶

İkinci grup kültür varlıkları, milli tarihimiz açısından önem taşıyan taşınır varlıklardır. Bu varlıklar milli mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilişkin tarihi değere sahip belge ve eşyalar ile Mustafa Kemal Atatürk'e ait kişisel eşyalar, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlardır. Böylelikle milli tarihimizin daha iyi anlaşılabilmesi için milli mücadele dönemine ışık tutan belge ve eşyaların taşınır kültür varlığı statüsünde olduğu kabul edilmiştir.⁴⁷ Bunun yanı sıra ilgili hükümde Atatürk'e ait çeşitli taşınırlar da korunması gereken taşınır kültür varlığı olarak nitelendirilmişlerdir. Doktrinde Umar ve Çilingiroğlu, Atatürk'e ait bütün eşyaların değil, yalnızca tarihi değer taşıyan eşyaların Kanun kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.⁴⁸

2. Taşınmaz Kültür Varlıklarına Ait Parçaların Koleksiyon Kapsamına Alınıp Alınamayacağı Sorunu

Koleksiyonculuğa ilişkin temel düzenlemelerin yapıldığı 2863 sayılı Kanun'un 26. maddesinde; Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzelkişilerle vakıfların mevzuatta öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde *her çeşit kültür varlığından* oluşan koleksiyonlar oluşturabileceği düzenlenmiştir. Söz konusu hükümde geçen *her çeşit kültür varlığı* ifadesi muğlak olup taşınmaz kültür varlıklarının parçalarının da bu kapsamda değerlendirilebileceği izlenimi uyandırmaktadır. Uygulamada da bu yönde bir tereddüt yaşanmış olacak ki

⁴⁵ 2863 sayılı Kanun, m. 23/1-a.

⁴⁶ Sabih Kanadoğlu, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998, s. 103.

⁴⁷ Çolak, 2015, s. 16.

⁴⁸ Umar - Çilingiroğlu, 1990, s. 195.

Kültür ve Turizm Bakanlığı 11.03.2005 tarih ve 29917 sayılı bir genelge ile taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunlara ait parçaların koleksiyonculuk faaliyetleri kapsamında değerlendirilemeyeceğini ve bu yönde bir uygulamanın hukuken mümkün olmadığını ilgili valiliklere bildirmiştir. Mezkûr genelgenin iptali için açılan dava, Danıştay 6. Daire tarafından 13.11.2006 tarihli ve 2005/5139 Esas 2006/5193 Karar sayılı kararıyla reddedilmiştir. Bunun üzerine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 30.01.2007 tarih ve 14430 sayılı yeni bir genelge kabul edilmiştir. Bu genelge ile taşınmaz kültür varlıklarına ait parçaların müzelere teslim edilmesi öngörülmüş ve söz konusu parçaları teslim etmeyenler hakkında 2863 sayılı Kanun'un 73. maddesi uyarınca suç duyurusunda bulunulması valiliklerden istenmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığının bu genelgeleri ile Danıştay kararına rağmen uygulamadaki aksaklıkların giderilmesi adına Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu tarafından 01.11.2007 tarihinde 737 sayılı Koleksiyoncuların Envanterinde Bulunan Taşınmaz ve Taşınmaz Parçaları ile İlgili İlke Karar⁴⁹ kabul edilmiştir. Bu düzenlemeyle 11.03.2005 tarih ve 29917 sayılı genelgenin yayımlandığı tarihe kadar koleksiyoncular tarafından envanter defterlerine kaydedilen taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları veya taşınmaz kültür ve tabiat varlığı parçalarının kayıt altında bulunsalar bile devlet müzelerine devrinin zorunlu olduğu hüküm altına alınmıştır. Sonuç olarak taşınmaz kültür varlığı parçaları, taşınır kültür varlığı niteliğinde olmadıkları için -taşınmaz kültür varlığından kopsalar veya kırılırsalar bile⁵⁰- 2863 sayılı Kanun'un 26. maddesi kapsamında koleksiyonlara dahil edilemezler. Aksi takdirde taşınmaz kültür varlıkları tahmin bile edilemeyecek tahribatlarla karşı karşıya kalabilirler.

Günümüzde her ne kadar taşınmaz kültür varlığı parçalarının 2863 sayılı Kanun'un 26. maddesi kapsamında koleksiyonlara dahil edilemeyeceği açık olsa da bu düzenlemenin yapıldığı dönemde çok sayıda itirazla karşı karşıya kalmıştır.⁵¹ Bu nedenle 5835 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun⁵² ile 2863 sayılı Kanun'a geçici madde eklenecek bu problem çözülmeye çalışılmıştır. Bu hükme göre;

⁴⁹ <https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?C3E505114905B7B7E36F6950507E65CA> (12.02.2023).

⁵⁰ Barış Şenol, Türkiye'de Arkeolojik Eser Koleksiyonculuğu, *Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2021, s. 226.

⁵¹ Genelge'ye ilişkin eleştirilerin yer aldığı bir köşe yazısı için bkz. Murat BARDAKÇI, "Ünlü Koleksiyonculara Hapis Tehdidi", Habertürk, 22.04.2007, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/20850-unlu-koleksiyonculara-hapis-tehdidi>, (14.02.2023).

⁵² R.G. Tarih ve Sayı: 11.02.2009/27138.

11/3/2005 tarihinden önce bir şekilde koleksiyoncular tarafından edinilmiş ve bağlı bulunduğu müzedeki envanter defterine kaydı yaptırılmış taşınmaz kültür varlıkları, koleksiyoncular arasında hiçbir surette değiştirilemez ve satılamaz. Ancak bu taşınmaz kültür varlıklarından; müze ve ören yerlerindeki eserlerin bütünleyicisi olduğu tespit edilen parçalar ile müze koleksiyonlarını tamamlar nitelikte olanları Kültür ve Turizm Bakanlığının bedelsiz olarak alma hakkı saklıdır.⁵³

Bu kapsamda taşınmaz kültür varlığına ait bir parçanın koleksiyon kapsamına alınabilmesi için söz konusu parçanın 11.03.2005 tarihinden önce koleksiyoncu tarafından edinilmiş ve bağlı bulunduğu müzedeki envanter defterine kaydının yaptırılmış olması gereklidir. Kanun'un gerekçesinde geçici madde 8 ile hangi taşınmaz kültür varlığına ait olduğu bilinmeyen ancak idari düzenlemeden önce iyi niyetli vatandaşın elinde olan tarihi eserlerin envanter defterine kaydedilerek koleksiyoncu tarafından korunmasının ve ticarete konu edilmemesinin amaçlandığı ifade edilmiştir. Ancak gerekçenin aksine, kanun maddesinde iyi niyetli olan veya olmayan koleksiyoncu ayrımının yapılmadığı dikkat çekmektedir. Bu açıdan gerekçe ile kanun maddesi arasında bir uyumsuzluk mevcuttur. Söz konusu değişikliğin görüşüldüğü meclis oturumunda Milletvekili Hüseyin Ünsal da maddenin gerekçesinin ve gerekçesinde kullanılan *iyiniyetli* ibaresinin muğlak olduğuna dikkat çekmiş ve bu düzenlemenin bir af niteliğinde olduğunu beyan etmiştir.⁵⁴

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruya konu olan bir uyuşmazlıkta, 2863 sayılı Kanun'un geçici 8. maddesi uyarınca koleksiyona dahil olan taşınmaz kültür varlıklarının müzeye bedelsiz/tazminatsız olarak teslimine ilişkin uygulamanın Anayasa'nın 35. maddesinde düzenlenen mülkiyet hakkını ihlâl ettiğine hükmetmiştir. Mahkemeye göre; 2863 sayılı Kanun'un geçici 8. maddesi, 11.03.2005 tarihinden önce özel koleksiyonlara dâhil edilen taşınmaz kültür varlıklarının bedelsiz olarak müzelere alınması hususunda idareye takdir yetkisi tanımaktadır. Taşınmaz kültür varlıklarının bir parçası mahiyetindeki kültür varlıklarının bedelsiz olarak müzeye alınmaları, bu parçaların korunması için elverişli bir araç olmakla birlikte mülkiyet hakkına ağır bir müdahaledir. Dolayısıyla salt kültür varlıklarının korunması ihtiyacı, bu parçaların başvuruca kal-

⁵³ 2863 sayılı Kanun, geçici m. 8.

⁵⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, D. 23, C. 38, B. 48, 22.01.2009, 615; Bu hükme ilişkin eleştirilerin yer aldığı bir haber için bkz. <https://www.milliyet.com.tr/pembelar/alamadik-affedelim-888907> (15.02.2023).

ması hâlinde daha az korunacağı ispat edilmedikçe, bedelsiz/tazminatsız müzeye alma işlemi haklı hâle getirmeyecektir.⁵⁵

B. Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyoncusu Olabilecek Kişiler

2863 sayılı Kanun'un 26. maddesinin 2. fıkrasında; Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzel kişiler ile vakıfların taşınır kültür varlığı koleksiyoncusu olabileceği düzenlenmiştir. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'te ise koleksiyoncu kavramının, kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişileri ifade ettiği düzenlenmiştir. Böylelikle kamu tüzel kişiliği olsun veya olmasın bütün kamu kurum ve kuruluşlarının koleksiyoncu olabilmesi mümkün hale gelmiştir.⁵⁶ Ancak bu hükümler kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişilerin taşınır kültür varlığı koleksiyonu oluşturabilmesinde hiçbir sınırlamanın bulunmadığı şeklinde yorumlanmamalıdır.

Kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişilerin taşınır kültür varlığı koleksiyonu oluşturabilmesinin ilk şartı, mevzuata uygun olarak Kültür ve Turizm Bakanlığına başvurulması ve Bakanlıktan koleksiyon izin belgesi alınmasıdır. Tüzel kişiler açısından ikinci şart ise tüzel kişilerin yapacağı koleksiyonlarda, kendi hizmet konularını veya amaçlarını gerçekleştirmeyi gözetmeleri gerekmesidir.

Koleksiyoncu olabilecek kişilere ilişkin bir başka sınırlama Yönetmelik'in 5. maddesinde yer almaktadır. Bu hükme göre;

Güveni kötüye kullanmak, zimmet, ihtilas, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanmak, dolanlı iflas, resmi ihale ve alım-satımlarına fesat karıştırma, devletin sırlarını açığa vurma, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti yaparak kullanılmasını kolaylaştırma ve kullanma, satın alma veya bulundurma suçları ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, 21/3/2007 tarihli ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele

⁵⁵ Anayasa Mahkemesi, Alexandra Liana ve Diğerleri Başvurusu, B. No. 2018/20732, T. 13.01.2022, R.G. Tarih ve Sayı: 01.03.2022/31765, § 95; Aynı yönde bkz. Anayasa Mahkemesi, Filiz Freifrau Von Thermann ve Diğerleri Başvurusu, B. No. 2019/14470, T. 20.12.2022, <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/14470>, (08.05.2023).

⁵⁶ Oğuz Sadık Aydos, "Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğuna İlişkin Değerlendirmeler", *Ankara Barosu Dergisi*, C. 66, S. 4, Y. 2008, s. 70.

*Kanunu ve 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 282 nci maddesinde belirtilen suçlardan hüküm giyenlere koleksiyon izin belgesi verilmez.*⁵⁷

Bu düzenleme ile koleksiyon izin belgesi verilebilecek kişilere ilişkin bir *güvenilirlik kriteri* getirilmiştir. Fıkra da sayılan suçlar nedeniyle koleksiyon izin belgesinin verilememesi için ilgili suçlardan dolayı verilen hükmün kesinleşmesi gereklidir.⁵⁸ Fıkra da belirtilen suçlardan hüküm giyen kişilere koleksiyon izin belgesi verilemeyeceği tereddüde yer bırakmayacak açıklıkta düzenlenmiştir. Bakanlık, her ne kadar koleksiyon izin belgesi verip vermeme hususunda takdir yetkisine sahip olsa da fıkra da sayılan durumlardan birinin gerçekleşmesi hâlinde koleksiyon izin belgesi vermeme hususunda bağlı yetkiyle donatılmıştır. Bu fıkra, koleksiyonlarda bulundurulacak taşınır kültür varlıklarının güvenliğini sağlama noktasında yerinde olsa da hukuki açıdan problemlidir. Zira bu düzenleme, fıkra da belirtilen kişilerin taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu yapmasının yasaklanması anlamına gelmektedir. Ancak söz konusu sınırlamaya 2863 sayılı Kanun'da değil, idarenin düzenleyici işlemi olan bir yönetmelikte yer verilmiştir. Normlar hiyerarşisi gereğince, bu yönde yapılacak sınırlamaların ancak kanunla düzenlenmesi gerekir. Dolayısıyla gerek hukuki açıdan gerekse taşınır kültür varlıklarının güvenliğinin sağlanması açısından bu düzenlemenin 2863 sayılı Kanun'a eklenmesi gereklidir. Zira Kanun'da bu yönde bir düzenleme olmadığı için Bakanlığın yönetmelikte bir değişiklik yaparak söz konusu fıkrayı yürürlükten kaldırması durumunda uygulamada neler yaşanabileceğini tahmin etmek oldukça zordur.

Koleksiyoncu olabilecek kişiler açısından son bir sınırlama Yönetmelik'in 6. maddesinde yer almaktadır. Bu hükme göre; kültür varlığı ticareti yapanlar, özel müze sahipleri ve Bakanlık personeli korunması gerekli taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu yapamazlar. Ancak maddede sayılan kişiler dışında kalanların koleksiyonculuk faaliyetlerinde bulunmasının önünde herhangi bir engel yoktur. Örneğin; kültür varlığı ticareti yapanların, özel müze sahiplerinin ve Bakanlık personelinin eşlerinin ve çocuklarının taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu yapması mümkündür. Bu fıkranın da bir önceki paragrafta ifade edilen gerekçelerle Kanun'da düzenlenmesi yerinde olacaktır.

⁵⁷ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 5/3.

⁵⁸ Sancakdar vd., 2021, s. 879.

C. Koleksiyon İzin Belgesinin Alınması

2863 sayılı Kanun kapsamında taşınır kültür varlığı koleksiyonu yapmak isteyen kişilerin öncelikle Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan koleksiyon izin belgesi alması gerekir. 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu⁵⁹ döneminde, koleksiyon oluşturmak isteyen özel kişilerin izin belgesi almak yerine koleksiyonculuk faaliyetlerini en geç altı ay içinde Millî Eğitim Bakanlığına bildirmesi usulü öngörülmüştü. 2863 sayılı Kanun ile koleksiyon oluşturabilmek için öngörülen bildirim usulüne son verilerek Bakanlıktan izin alma şartı kabul edilmiştir. Böylelikle devlet, koleksiyonculuk faaliyetlerinin denetiminde daha etkin bir konuma sahip olmuştur.

Koleksiyon izin belgesi almak isteyen gerçek ve tüzel kişilerin, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'in 5. maddesinin 1. fıkrasında öngörülen bilgi ve belgelerle birlikte koleksiyonun bulundurulacağı yere en yakın müze müdürlüğüne yazılı olarak başvurmaları gerekir. Başvurucu kamu kurum ve kuruluşu veya tüzel kişi ise bu bilgi ve belgelere ilave olarak koleksiyondan sorumlu kişinin kimlik bilgileri, karar ve yetki belgesi de başvuruya eklenmelidir.

Taşınır kültür ve tabiat varlığı koleksiyonculuğu başvurularının incelenmesi ve değerlendirilmesi başvuru müze müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunun için müze müdür başkanlığında, varsa müze müdür yardımcısı ve müze ihtisas elemanlarından oluşan en az üç kişilik bir komisyon kurulması gerekir.⁶⁰ Ancak komisyonun görevi yalnızca koleksiyonculuk başvurularının incelenmesi ve değerlendirilmesiyle sınırlı değildir. Bunun yanında komisyon; koleksiyonun denetiminde, veraset yoluyla intikalinde ve yer değiştirmesinde, koleksiyonculuktan vazgeçme durumunda, koleksiyon izin belgesinin iptalinde vb. çeşitli görevlere sahiptir.

Koleksiyonculuk başvurularının incelenmesi ve değerlendirilmesi aşamasında, komisyon tarafından yapılacak müzakerelerde göz önünde bulundurulması belirli esaslar mevcuttur. Buna göre komisyon; koleksiyonun bulunduğu veya bulundurulacağı yerin kültür varlıklarının muhafazasına uygun olup olmadığını, koleksiyonun korunması için gereken her türlü güvenlik tedbirinin alınmadığını, izin belgesi başvurusunda belirtilen hususların yerine getirilip

⁵⁹ R.G. Tarih ve Sayı: 06.05.1973/14527.

⁶⁰ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 4/1-f.

getirilmediğini ve başvuruçunun koleksiyonculuk yapıp yapamayacağını araştırmakla görevlidir.⁶¹ Bu hususlar bizzat komisyon tarafından araştırılabileceği gibi komisyon tarafından görevlendirilen en az iki müze ihtisas elemanı tarafından da araştırılabilir. İhtisas elemanı; üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun olan arkeolog, sanat tarihçisi, tarihçi, antropolog, hititolog, etnolog, sümerolog, klasik ve şark dilleri filologlarını ifade etmektedir.⁶² Yapılan değerlendirme neticesinde başvurunun olumlu bulunması durumunda, gerekli ücretin yatırıldığına ilişkin banka dekontunun sunulması üzerine, ilgili müze tarafından koleksiyon izin belgesi verilir. Koleksiyon izin belgesi verip vermeme hususunda ilgili müze müdürlüğünün takdir yetkisi mevcuttur. Ancak bu yetkinin hukuka ve eşitlik ilkesine uygun, gerekçeli bir şekilde kullanılması gereklidir. Dolayısıyla başvurunun olumsuz bulunarak reddedildiği durumlarda, ret işleminin sebepleri açıkça gösterilmelidir. Başvurunun olumlu bulunması üzerine verilen koleksiyon izin belgesinin bir nüshası Kültür ve Turizm Bakanlığına gönderilir ve ayrıca İçişleri Bakanlığına konu hakkında bilgi verilir.⁶³

Koleksiyon izin belgesi; müze müdürü başkanlığında en az üç kişilik bir komisyon tarafından düzenlenen bir hukuki işlemidir. Koleksiyon izin belgesinin verilmesiyle birlikte koleksiyon, koleksiyoncu gibi çeşitli hukuki statüler kurulmaktadır. Hukuki statü, genel normlarla düzenlenen genel, soyut, sürekli ve kişilik dışı hukuki durumları ifade eder.⁶⁴ Koleksiyon izin belgesi verilmesi veya izin belgesi başvurusunun reddedilmesi, ilgili olduğu kişi veya nesnelerin hukuki statüsü üzerinde değişiklik yarattığı için icrai birer idari işlem niteliğindedir. Dolayısıyla bu işlemlerin hukuka aykırı olduğunu düşünen ilgililer genel dava açma süresi içinde idari yargıda iptal davası açabilirler.

⁶¹ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 6; Bu incelemede esas olarak koleksiyonun bulundurulacağı yerin mekânsal açıdan koleksiyonun korunması için uygun olup olmadığı araştırılmaktadır. Araştırma kapsamında koleksiyonun bulundurulacağı binanın sağlamlığı, eserlere zarar verebilecek ısı ve nem etkenleri, alarm ve kamera sistemleri, hırsızlığa karşı güvenli olup olmadığı, koleksiyonun muhafaza edileceği güvenli kasaların bulunup bulunmadığı gibi hususlar incelenir. Şenol, 2021, s. 224-225.

⁶² Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 4/1-c.

⁶³ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 6/2.

⁶⁴ Bahtiyar Akyılmaz - Murat Sezginer - Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, 12. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, 2020, s. 19.

Başta koleksiyon izin belgesi verme veya vermeme işlemleri olmak üzere, 2863 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik kapsamında komisyonun alacağı bütün kararlar kolektif idari işlem niteliğindedir. Kolektif işlem; idari bir kurul veya organda görevli olan birden fazla kişinin, yapılan müzakereler neticesinde, belirli bir hukuki sonuç yaratmak için iradelerini aynı anda ve aynı yönde açıklamasıyla oluşan tek yanlı irade açıklamalarıdır.⁶⁵ Müzakere sonunda alınan bir karar, karara katılan ve katılmayan bütün üyeler tarafından alınan anonim nitelikte bir karar olarak kabul edilmektedir.⁶⁶ Diğer bir ifadeyle müzakere neticesinde alınan karar artık ilgili kurul, komisyon ya da organın kararı olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle kolektif işlemlerde önemli olan husus, kolektif iradeyi oluşturan kişilerin bir araya gelip müzakere ederek karar vermesidir. Dolayısıyla bir araya gelmeden ve müzakere etmeden imza dolaştırmak suretiyle alınan kararlar hukuka aykırı nitelikte olacaktır. Bu doğrultuda, koleksiyonculuk başvurularının incelenmesi ve değerlendirilmesiyle amacıyla kurulan komisyonun da kararlarını müzakere ederek alması gereklidir.

D. Koleksiyoncunun Yükümlülükleri

Koleksiyon izin belgesini alan koleksiyoncu, 2863 sayılı Kanun'da ve Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'te öngörülen çeşitli yükümlülüklerle uygun hareket ederek koleksiyonculuk faaliyetlerinde bulunabilir. Bu başlık altında koleksiyonculuk faaliyetlerinde bulunurken koleksiyoncunun uyması gereken yükümlülükler ele alınacaktır.

1. Koleksiyon İzin Belgesini Asmak

Koleksiyoncunun ilk yükümlülüğü, koleksiyonu bulunduracağı adreste koleksiyon izin belgesini görünür bir yere asmaktır.⁶⁷ Uygulamada koleksiyon izin belgelerinin sertifika boyutlarında olduğu görülmektedir. Bu nedenle koleksiyon izin belgelerinin boyutunun büyük olduğu, koleksiyoncunun her zaman belgeyi beraberinde taşıma imkanının bulunmadığı ve bu yüzden müze müdürlüğü tarafından izin belgesinin kimlik boyutunda bir örneğinin koleksiyoncuya

⁶⁵ Celal Erkut, *İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği*, Ankara, Danıştay Yayınları, 1990, s. 23; İlhan Özyay, *Günüşiğinde Yönetim*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2017, s. 489.

⁶⁶ Akyılmaz - Sezginer - Kaya, 2020, s. 361.

⁶⁷ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 6/2.

verilmesinin faydalı olacağı savunulmaktadır.⁶⁸ Öte yandan koleksiyoncunun bu yükümlülüğü gereği gibi yerine getirip getirmediğinin denetimi ve tespiti oldukça zordur. Ayrıca 2863 sayılı Kanun'da koleksiyon izin belgesinin Yönetmelik'te öngörülen şekilde asılmaması hâlinde uygulanabilecek herhangi bir yaptırıma yer verilmemiştir.

2. Koleksiyonda Bulunacak Taşınır Kültür Varlıklarının Belgelendirilmiş Olması

2863 sayılı Kanun'un 4. maddesinde, bir taşınır kültür varlığı bulanlara veya bir taşınır kültür varlığından haberdar olan malik ve zilyetlere haber verme yükümlülüğü yüklenmiştir. Bu hüküm uyarınca, ilgili malik ve zilyetler bunu üç gün içinde en yakın en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara ve diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmek zorundadır. Maddede geçen malik ve zilyet ifadeleriyle kastedilen kültür varlığının maliki ve zilyedi olmayıp kültür varlığının içinde bulunduğu taşınmazın maliki ve zilyedidir.⁶⁹ Mazereti olmaksızın kasten bildirimde bulunmayan, bildirimi yapılmamış taşınır kültür ve tabiat varlığını satışa arz eden, satan, veren, satın alan ve kabul eden kişi veya kişiler, 2863 sayılı Kanun'un 67. maddesinde öngörülen cezai yaptırımlarla karşı karşıya gelecektir.

Haber verme yükümlülüğü kapsamında yapılan bildirim üzerine idare tarafından gerçekleştirilecek işlemler, 2863 sayılı Kanun'un 25. maddesi ve Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda müze müdürlüğüne getirilen taşınır kültür varlıkları, müze idaresi tarafından taşınır geçici alındısı karşılığında emanete alınır.⁷⁰ Söz konusu taşınır kültür varlığını incelemek amacıyla ilgili müze müdürlüğü tarafından değerlendirme komisyonu kurulur.⁷¹ Değerlendirme komisyonu tarafından yapılan araştırma ve tespit işlemleri neticesinde, müzelere kazandırılmaları gerekli görülen taşınır kültür varlıklarının müzelere alınmasına karar verilir; korunması gerekli görülmeyen ve tescil dışı bırakılan taşınır kültür varlıkları Yönetmeliğin ekinde

⁶⁸ Aydos, 2008, s. 70.

⁶⁹ Umar - Çilingiroğlu, 1990, s. 72.

⁷⁰ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik, m. 5.

⁷¹ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik, m. 5, m. 6.

yer alan Ek-1 sayılı Tescil Dışı Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi düzenlenerek sahiplerine iade edilir; korunması gerekli etnografik nitelikli kültür varlıklarından müzelere alınması gerekli görülmeyenler ile sahipleri tarafından müzelere satılmak istenmeyen taşınır kültür varlıkları ise Yönetmelik'in ekinde yer alan Ek-2 sayılı Tescile Tabi Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi düzenlenerek iade edilir.⁷² Koleksiyonlarda bulunabilecek taşınır kültür varlıkları da Yönetmelik'te belirtilen Ek-1 sayılı Tescil Dışı Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi ve Ek-2 sayılı Tescile Tabi Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi'ne sahip kültür varlıklarıdır. Koleksiyoncunun bu belgeler olmaksızın Yönetmelik hükümlerine aykırı olarak belgesiz bir şekilde taşınır kültür varlığı bulundurması, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'in 15/1-a hükmü uyarınca koleksiyon izin belgesinin iptalini gerektirmektedir. Bu düzenleme, belgeleme yapılmadıkça taşınır kültür varlıklarının kendisinin ve taşıdığı bilginin korunmasının oldukça zor ve hatta imkânsız olması karşısında yerinde bir düzenlemedir. Zira devletin temel görevi koleksiyonculuğu teşvik etmek değil, kültür varlıklarını korumaktır.⁷³

3. Koleksiyondaki Taşınır Kültür Varlıklarını Envanter Defterine Kaydetmek

Koleksiyoncunun en önemli yükümlülüklerinden biri, koleksiyona dahil edilecek bütün taşınır kültür varlıklarının ve kültür varlıklarına ilişkin çeşitli bilgilerin envanter defterine kaydedilmesidir. Envanter defterleri, ilgili müze müdürlüğü tarafından koleksiyoncuya verilir. Envanter defterine koleksiyona dahil edilecek taşınır kültür varlığının elde edilmiş şekline, dönemine ve fiziki tanımlamasına ilişkin bilgiler kaydedilir ve taşınır kültür varlığının fotoğrafları eklenir.⁷⁴ Diğer bir ifadeyle envanter defterleri, koleksiyondaki taşınır kültür varlıklarının künyelerinin tutulduğu defterlerdir. Böylelikle taşınır kültür varlıklarının bağlamlarından kopartılarak salt bir nesne olarak saklanması önüne geçmek, koleksiyonda yer alacak taşınır kültür varlığının belgesel değerini ve ihtiva ettiği bilgileri korumak amaçlanmaktadır. Dolayısıyla taşınır kültür varlıklarının envanter defterlerine kaydı basit bir formaliteden ziyade uzmanlık gerektiren bir faaliyettir. Bu nedenle komisyonun gerekli görmesi durumunda, taşınır kültür varlıklarının envanter defterine doğru bir şekilde kaydedilebilmesi için ihtisas elemanı görevlendirilmesi

⁷² Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik, m. 9, m. 10, m. 11.

⁷³ Sancakdar vd, 2021, s. 878.

⁷⁴ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 7/2.

koleksiyoncudan istenebilir.⁷⁵ Kanımızca taşınır kültür varlıklarının bağlamalarının korunabilmesi için bu uygulamanın komisyonun gerekli görmesine bırakılmaması ve koleksiyonlara dahil edilecek bütün taşınır kültür varlıkları açısından istisnasız bir şekilde uygulanması yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Koleksiyoncu tarafından koleksiyona ilave edilen taşınır kültür varlıkları otuz gün içinde envanter defterlerine kaydedilir. Koleksiyondaki her taşınır kültür varlığı, envanter defterinde -devam eden sıra numarasına uyularak- bir envanter numarasına kaydedilir. Envanter defterlerinden biri koleksiyoncuda, diğeri ise ilgili müze müdürlüğünde saklanır. Taşınmaz kültür varlıkları ve bunlara ait parçalar ise envanter defterine kaydedilemez.⁷⁶

4. Koleksiyonun İdare Tarafından Denetimine ve Gözetimine Katlanmak

Taşınır kültür varlığı koleksiyoncusu, koleksiyonundaki taşınır kültür varlıklarının gereği gibi korunabilmesi için idare tarafından yapılacak denetim ve gözetim faaliyetlerine katlanmakla yükümlüdür. Anayasa'nın *XI. Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması* başlıklı 63. maddesine göre, "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır". Maddede bahsedilen faaliyet, idarenin kolluk faaliyetinin bir görünümüdür. Kolluk faaliyeti, en genel ifadeyle, idarenin kamu düzenini sağlanmaya yönelik faaliyetleridir.⁷⁷

İdarenin koleksiyonlar üzerindeki denetim ve gözetim yetkisi, Yönetmelik'in 8. maddesinde somutlaştırılmıştır. Bu hüküm uyarınca koleksiyoncular, bağlı buldukları müze müdürü veya müze müdürü tarafından görevlendirilen ihtisas elemanları tarafından yılda en az bir kez denetlenirler. Yapılan denetimde taşınır kültür varlıklarının sağlığı ve güvenliğiyle ilgili gerekli tedbirlerin alınıp alınmadığı, envanter defterine kaydedilmeyen taşınır kültür varlığının bulunup bulunmadığı, koleksiyonda eksiklik olup olmadığı gibi taşınır kültür varlıklarının sağlığı, muhafazası ve güvenliğiyle ilgili hususlar incelenir.⁷⁸ Denetim esnasında tespit edilen

⁷⁵ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 7/1.

⁷⁶ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 7/3.

⁷⁷ Kemal Gözler, *İdare Hukuku*, Cilt II, 3. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi, 2019, s. 477; Akyılmaz - Sezginer - Kaya, 2020, s. 361.

⁷⁸ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 8/1.

aksaklıkların koleksiyoncu tarafından otuz gün içerisinde giderilmesi gerekir. Bununla birlikte söz konusu aksaklıkların giderilmesine ilişkin sorumluluk salt koleksiyoncunun üzerinde bırakılmamıştır. Denetim esnasında belirlenen aksaklıkların giderilmesinin takibi müze müdürlüğünün sorumluluğundadır.⁷⁹ Bu hükme göre ilgili müze müdürlüğü, koleksiyondaki taşınır kültür varlıklarının korunması adına, aksaklıkların giderilip giderilmediğinin takibini yapmak ve aksaklıkların giderilmemesi durumunda gerekli mevzuatta öngörülen prosedürü işletmek durumundadır. Esasen Yönetmelik'te bu yönde bir düzenleme olmasa da Anayasa'nın 63. maddesi çerçevesinde koleksiyonlardaki aksaklıkların giderilip giderilmediğinin denetimi idarenin sorumluluğu altındadır. Dolayısıyla koleksiyondaki aksaklıkların giderilmesi takibinin gereği gibi yerine getirilmemesi nedeniyle taşınır kültür varlıklarının kaybolması, zarar görmesi ve yok olmasından hem idare hem de söz konusu aksaklığın takibinde görevli kamu görevlileri sorumludur. Yönetmelik'te yer alan düzenleme, kültür varlıklarının korunmasına verilen önemin bir göstergesi olması nedeniyle önem taşımaktadır.

5. Koleksiyondaki Taşınır Kültür Varlıklarının El Değiştirmesi

Taşıdıkları önem karşısında koleksiyonlardaki taşınır kültür varlıklarının el değiştirmesine ilişkin usul ve esaslar mevzuatta özel olarak düzenlenmiştir. Yönetmelik'te taşınır kültür varlıklarının el değiştirmesi noktasında farklı usuller kabul edilmiştir. Yönetmelik'in 9. maddesine göre; on beş gün önce bağlı olunan müze müdürlüğüne haber vermek kaydıyla, koleksiyoncular koleksiyonlarında bulunan taşınır kültür varlıklarını kendi aralarında değiştirebilir, Bakanlık denetimi altındaki özel müzelere ve koleksiyonculara devredebilir veya satın alma önceliği Bakanlığa ait olmak üzere satabilirler. Yönetmelik'in 9. maddesinde geçen "satabilirler" ifadesinin doktrinde farklı şekillerde değerlendirildiği görülmektedir. Aydos'a göre; taşınır kültür varlıkları, 2863 sayılı Kanun'un 5. maddesi gereğince devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Koleksiyoncunun hukuki statüsü *emanetçi sıfatıyla zilyetliktir*.⁸⁰ Koleksiyondaki taşınır kültür varlığı üzerinde mülkiyet hakkına sahip olmayan koleksiyoncunun bu kültür varlığını satabilmesi hukuken mümkün değildir. Dolayısıyla bu yönde yapılacak bir sözleşme satım sözleşmesi değil devir sözleşmesi niteliğindedir.⁸¹ Sancakdar

⁷⁹ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 8/1.

⁸⁰ Aydos, 2008, s. 73.

⁸¹ Aydos, 2008, s. 71.

vd. da koleksiyona dahil varlıkların el değiştirmesindeki sözleşmenin borçlar hukuku kapsamında bir satış sözleşmesi olmadığını, söz konusu işlemin sui generis (kendine özgü) bir işlem olduğunu savunmaktadır.⁸²

Yönetmelik'in 9. maddesindeki bir diğer problem taşınır kültür varlığının el değiştirmesinden önce bildirimde bulunulacak makam noktasındadır. Bu makam 2863 sayılı Kanun'da Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yönetmelik'te ise bağlı olunan müze müdürlüğü olarak düzenlenmiştir. Normlar hiyerarşisi gereğince, idarenin düzenleyici işlemlerinin anayasaya ve kanunlara uygun olması gerekmektedir. Ayrıca idare hukukunda, yetkili idari makamların kanunla tespit edilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bu nedenle haber verilecek makam, 2863 sayılı Kanun gereğince Kültür ve Turizm Bakanlığıdır. Bağlı olunan müze müdürlüklerine bu konuda yetki verilmesi, ülke çapındaki uygulamada yeknesaklığın sağlanmasını zorlaştıracaktır.

Koleksiyonda yer alan bir taşınır kültür varlığının el değiştirmesi aşamasında, koleksiyoncuların söz konusu işlem hakkında mevzuatta öngörülen süre içerisinde idareye haber vermesi yeterlidir. İdarenin el değiştirme işlemine izin vermesi veya el değiştirme işlemi onaylaması gerekli değildir. Bununla birlikte 2863 sayılı Kanun'un 26. maddesinin son fıkrasında, koleksiyonlarda bulunan kültür varlıklarının satışında devletin söz konusu kültür varlığını satın alma hususunda öncelik hakkına sahip olduğu düzenlenmiştir. Aynı yönde bir düzenlemeye Yönetmelik'te de yer verilmiştir. Bu hükümlerden hareketle, koleksiyonda bulunan taşınır kültür varlığının satışında, satın almada öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.⁸³ Taşınır kültür varlıklarının Bakanlık denetimindeki özel müzelere devredilmesi, koleksiyoncular arasında değiştirilmesi veya bağışlanması işlemlerinde ise devletin öncelik hakkı bulunmamaktadır.⁸⁴ *Aydos, satın almada öncelik* ifadesiyle devletin yetkisinin anlamsız bir şekilde sınırlandırıldığını ve devletin önceliğinin sadece devir sözleşmesine sıkıştırıldığı ifade ederek söz konusu düzenlemeyi haklı olarak eleştirmektedir.⁸⁵

⁸² Sancakdar vd., 2021, s. 881.

⁸³ Devletin satın almada öncelik hakkı, özel mülkiyete tabi taşınır kültür varlıkları için söz konusudur. Yeni bulunan veya çıkarılan arkeolojik eserler, 1884 yılından bu yana devlet malı olarak kabul edildiği için devletin kendisine ait eserleri satın alması da düşünülemez.

⁸⁴ Aynı yönde bkz. Sancakdar vd., 2021, s. 881.

⁸⁵ Aydos, 2008, s. 71.

IV. KOLEKSİYON İZİN BELGESİNİN İPTALI

Ülkemizde koleksiyoncular, taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğuna ilişkin mevzuata aykırılık durumunda idari ve/veya cezai çeşitli yaptırımlarla karşı karşıya kalabilirler. Bu makalenin konusu koleksiyonculuğun idare hukuku boyutunun ele alınmasıyla sınırlı olduğu bu başlıkta taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğuna ilişkin usul ve esaslara aykırılığın idare hukukunu ilgilendiren sonuçlarına değinilmiş, ceza hukuku boyutu bu alanda çalışan ceza hukukçularına bırakılmıştır.

Koleksiyoncuların, 2863 sayılı Kanun ve Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik hükümlerine aykırı hareket etmeleri hâlinde karşılaşacakları idari yaptırım koleksiyon izin belgesinin iptalidir. 2863 sayılı Kanun'un 26. maddesinde, koleksiyon izin belgesini iptal edebilecek yetkili makam belirlenmemiştir. Bu nedenle yetkide paralellik ilkesi uyarınca, koleksiyon izin belgesi verme yetkisine sahip olan Kültür ve Turizm Bakanlığının bu belgenin iptal edilmesinde de yetkili olduğu kabul edilmelidir.⁸⁶ Gerçekten Yönetmelik m. 15/2 hükmünde, bu maddenin ilk fıkrasında sayılan hâllerden biri veya birkaçının gerçekleştiğinin komisyon tarafından tespit edilmesi durumunda, koleksiyon izin belgesinin müze müdürlüğünün teklifi üzerine Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından iptal edileceği düzenlenmiştir. Madde- nin devamında ise gerektiğinde bu yetkinin Bakanlık tarafından müze müdürlüklerine devredileceği ifade edilmiştir. İdare hukukunda idari makamlarca kamu gücüne dayanılarak kullanılan yetkiler, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini sınırlandırabilir veya kişilerin temel hak ve özgürlüklerini kullanmasını tamamen durdurabilir. Bu yüzden idare hukukunda kullanılan yetkilerin anayasa ve kanundan kaynaklanması gereklidir. Anayasa ve kanunlarla kendisine çeşitli yetkiler tanınan kişiler, bu yetkileri bizzat kullanmakla yükümlüdür. Kanunda açıkça öngörülmediği müddetçe bu yetkilerin başka kişi veya makamlara devri mümkün değildir.⁸⁷ 2863 sayılı Kanun'un 26. maddesi incelendiğinde, koleksiyon izin belgesini iptal etme yetkisinin Bakanlık tarafından müze müdürlüklerine devredileceğine ilişkin açık bir yetkilendirme söz konusu değildir. Bu nedenle koleksiyoncular açısından oldukça ağır sonuçlara sahip olan koleksiyon izin belgesi iptali yetkisinin ve bu yetkinin müze müdürlüğüne devredilip devredilmeyeceği hususunun kanun ile düzenlenmesi gerekir.

⁸⁶ Aynı yönde bkz. Danıştay İDDK, E. 2010/3534, K. 2013/4575, T. 16.12.2013, (Yayımlanmamış).

⁸⁷ Kemal Gözler, *İdare Hukuku*, Cilt I, 3. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi, 2019, s. 865-866.

Koleksiyon izin belgesinin iptalini gerektiren hâller Yönetmelik'in 15. maddesinde tahdidi olarak sayılmıştır. Maddede sayılan hâllerden en az birinin gerçekleşmesi, koleksiyon izin belgesinin iptali için yeterlidir. Koleksiyon izin belgesinin iptalini gerektiren durumlar şu şekilde özetlenebilir: Koleksiyoncunun belgesiz kültür varlığı bulundurması⁸⁸; koleksiyondaki kültür varlığının zarar görmesine rağmen bağlı olduğu müze müdürlüğüne yedi gün içinde bildirmemesi, koleksiyondaki kültür varlığının kaybolması ve çalınması durumunda aynı gün kovuşturmaya yetkili makamlara bildirmemesi ve bağlı olduğu müze müdürlüğüne belge ibraz etmemesi; koleksiyondaki kültür varlıklarına kasıtlı olarak zarar verilmesi, bunların tahribine veya kaybına sebep olunması; koleksiyon izin belgesinin verilmesinden itibaren bir yıl içerisinde koleksiyonculuk faaliyetlerine başlanmaması; ilgili müzenin haberi olmaksızın koleksiyonda yer alan bir kültür varlığının koleksiyon izin belgesinde belirtilen yerin dışında bulundurulması veya el değiştirmesi; idare tarafından yapılan denetimler neticesinde koleksiyonun sağlığı ve güvenliği konusunda önerilen önlemlerin verilen süre içinde alınmaması; koleksiyoncunun önceden haber verildiği halde ikinci kez ikametgâh adresinde bulunmayarak kasıtlı olarak denetim ve gözetime engel olması; koleksiyoncunun denetim yapılması için bağlı olduğu müze müdürlüğüne iki yıl üst üste müracaatta bulunmaması; envanter defterine kaydedilmeksizin taşınır kültür varlıklarının satılması veya devredilmesi; koleksiyoncunun elindeki taşınır kültür varlığını bağlı olduğu müze müdürlüğünün bilgisi dışında diğer müzelere sattığının tespit edilmesi; koleksiyon izin belgesi başvurusunda gerçeğe aykırı beyanda bulunduğu tespit edilmesi ve koleksiyoncunun tüzel kişiliğinin sona ermesi.⁸⁹ Danıştay kararına konu olan bir uyuşmazlıkta, taşınır kültür ve tabiat varlıkları koleksiyonculuğu yapan bir kişinin koleksiyonunda yapılan denetim neticesinde koleksiyona kayıtlı on beş eserin kaybolduğu hâlde

⁸⁸ “Dosyanın incelenmesinden 2863 sayılı Yasanın 26. maddesi uyarınca verilen koleksiyonculuk belgesine sahip olan davacının adresinde Ankara Emniyet Müdürlüğüne yapılan arama sonucu ele geçirilen ve koleksiyona ilave edileceği belirtilen korunması gerekli taşınır kültür varlıklarını 2863 sayılı Yasa uyarınca çıkarılan Yönetmeliğin 10. maddesi uyarınca envanter defterine kaydedmediği, koleksiyonculuk belgesi verilmesi için başvuruda bulunurken gösterdiği ikametgahını değiştirdiği halde, bu değişiklik için ilgili müze müdürlüğünden izin almadığı konusunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Bu durumda yukarıda verilen Yasa ve ilgili yönetmelik hükümleri uyarınca koleksiyonculuk belgesi verilmesi için gerekli olan koşulları yitirdiği anlaşılan davacının koleksiyonculuk belgesinin iptal edilmesinde ve müzeliğe değerdeki eserlerin müzeye kazandırılması yolundaki dava konusu işlemde hukuka aykırılık bulunmadığından...” Danıştay 6. Daire, E. 1996/3106, K. 1997/1905, T. 08.04.1997, Aktaran Kanadoğlu, 1998, s. 109.

⁸⁹ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik, m. 15/1.

ilgili makamlara bildirmedeği ve iki eserin de koleksiyona kayıtlı olmadığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine ilgilinin koleksiyon izin belgesi iptal edilmiştir. Söz konusu işlemin iptali istemiyle açılan dava ilgili idare mahkemesi tarafından reddedilmiş ve bu karar Danıştay tarafından onanmıştır.⁹⁰

Koleksiyon izin belgesinin iptali işleminin hukuki sonuçları koleksiyoncu açısından oldukça ağırdır. Yönetmelik'in 15. maddesiyle, koleksiyon izin belgesi iptal edilen kişilerin yeni bir kültür varlığı edinmeleri ve yeniden koleksiyon izin belgesi almaları kesinlikle yasaklanmıştır. Ayrıca 2863 sayılı Kanun'da yer alan koleksiyonculuğa ilişkin özel hükümlere aykırılık hâlinde, suç daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa, ilgili kişilerin üç aydan bir yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılacağı düzenlenmiştir (2863 sayılı Kanun m. 73). Ancak her ne kadar Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi'nden erişilebilen Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik metninde 15. maddenin 5. fıkrası hâlâ yer alsa da söz konusu fıkra Danıştay tarafından iptal edilmiştir. Uyuşmazlığa konu olayda, taşınır kültür ve tabiat varlıkları koleksiyonculuğu yapan ve daha önce izin belgesi iptal edilen bir kişi, yeniden koleksiyon izin belgesi düzenlenmesi için bulunduğu ilin İl Kültür ve Turizm Müdürlüğüne başvurmuştur. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü kanunda öngörülen süre içerisinde cevap vermeyerek ilgilinin başvurusunu zımnen reddetmiştir. Bunun üzerine başvuru hem zımni ret işleminin hem de Korunması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'in 15. maddesinin 5. fıkrasının iptali için dava açmıştır. Açılan davada Danıştay 6. Dairesi tarafından verilen 28.11.2019 tarih 2019/2479 esas 2019/12548 kararda zımni ret işlemi ve ilgili fıkra hukuka aykırı görülmemiştir. Söz konusu karar davacı tarafından temyiz edilmiştir. Temyiz aşamasında dosyayı inceleyen Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu (İDDK), 28.01.2021 tarih 2020/1643 esas 2021/130 karar sayılı kararıyla Danıştay 6. Dairesinin kararını bozmuştur.⁹¹ Mezkûr kararda İDDK; koleksiyon izin belgesinin hangi koşullarda iptal edileceğinin ve sonuçlarının açık olarak kanunda düzenlenmediğini, çerçevesi kanunla çizilerek konu hakkında düzenleyici işlem yapma yetkisinin idareye verilmediğini, izin belgesi iptal edilen koleksiyoncuya ait koleksiyon ürünlerinin akıbetinin ne olacağının kanunla düzenlenmediğini, koleksiyonun önemli bir ekonomik değer ifade ettiği için mülk niteliğinde olduğunu, bu nedenle koleksiyon izin belgesinin iptali ve bu iptale bağlanan sonuç-

⁹⁰ Danıştay 6. Daire, E. 2008/3237, K. 2010/4115, T. 21.04.2010, Lexpera.

⁹¹ Danıştay İDDK, E. 2020/1643, K. 2021/130, T. 28.01.2021, Lexpera.

ların mülkiyet hakkının korunmasının bir gereği olarak en azından genel çerçevesi belirlenecek biçimde şekli anlamda kanunla düzenlenmesi gerektiğini, koleksiyon izin belgesinin iptal edilmesi nedeniyle kendisine yeniden bu belgenin verilmemesi yönündeki dava konusu yönetmelik hükmünün mülkiyet hakkına sınırlama getirdiğini, bunun ise bir tür ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbiri niteliğinde olduğunu ve ancak kanunla düzenlenebileceğini ifade ederek bu konudaki düzenlemenin yönetmelikle yapılmasını hukuka aykırı bulmuştur. Danıştay İDDK'nın bozma kararı sonrasında dosyanın önüne geldiği Danıştay 6. Dairesi, bozma kararına uyarak Koruması Gerekli Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'in 15. maddesinin 5. fıkrasını ve ilgili İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün işlemini iptal etmiştir.⁹²

Yönetmelik'in 15. maddesinin 6. fıkrasına, 15 Mart 2014 tarih ve 28942 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmelikle koleksiyon izin belgesinin iptal edileceği özel bir durum eklenmiştir. Bu hükme göre 2863 sayılı Kanun ve 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu⁹³ hükümlerine dayanılarak koleksiyoncu hakkında yürütülen yargılama sonucunda koleksiyoncunun hükmü giymesi hâlinde koleksiyon izin belgesi iptal edilecektir. Yargılama sürecinde ise koleksiyonculuk faaliyetleri durdurulur ve komisyon tarafından gerek görülürse koleksiyondaki kültür varlıkları, envanter defterleri ve koleksiyon izin belgeleri yediemin olarak ilgili müze müdürlüğüne muhafaza edilir.

Koleksiyon izin belgesinin iptaline ilişkin ilk problem, iptal sebeplerinin ve iptale ilişkin usul ve esasların kanunla değil yönetmelikle düzenlenmiş olmasıdır. Her ne kadar söz konusu düzenlemeler kültür varlıklarının korunması noktasında amaç ve sonuçları itibarıyla yerinde görülebilirse de hukuki açıdan problemlidir. Dolayısıyla suç ve cezaların kanuniliği ilkesini düzenleyen Anayasa'nın 38. maddesi ve Danıştay'ın yerleşik içtihatlarından hareketle koleksiyon izin belgesinin iptaline ilişkin usul ve esaslar ile iptal sebeplerinin yönetmelikle düzenlenmesi hukuka aykırıdır.

Koleksiyon izin belgesinin iptaline ilişkin ikinci problem, koleksiyonun akıbeti noktasında yaşanmaktadır. Bu hususa ilişkin temel düzenlemeler Yönetmelik'in 15. maddesinde yer almaktadır. Yönetmelik'in 3. fıkrasına göre; izin belgesi iptal edilen koleksiyoncular, iptal işleminin tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde, envantere kayıtlı veya henüz kayıt işlemi tamamlanmamış tüm taşı-

⁹² Danıştay 6. Daire, E. 2021/4979, K. 2021/8000, T. 09.06.2021, Lexpera.

⁹³ R.G. Tarih ve Sayı: 31.03.2007/26479.

nır kültür varlıklarını denetimi altında buldukları müze müdürlüğüne teslim etmek zorundadırlar. Bu kültür varlıkları hakkında, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik hükümleri uygulanır. İzin belgesi iptal edilen koleksiyoncunun envantere kayıtlı veya henüz kayıt işlemi tamamlanmamış tüm taşınır kültür varlıklarını denetimi altında buldukları müze müdürlüğüne teslim etmek zorunda olması hukuki açıdan problemlidir. Şöyle ki koleksiyoncunun elinde bulunan taşınır kültür varlıkları ekonomik bir değer taşımakta ve özel mülkiyete tabi kültür varlıklarının müze müdürlüğüne teslimi mülkiyet hakkının ihlalini gündeme getirmektedir.⁹⁴ Zira Anayasa'nın 35. maddesi uyarınca; mülkiyet hakkı, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Söz konusu düzenleme ise idarenin düzenleyici işlemlerinden biri olan yönetmelikle yapılmıştır. Bu nedenle izin belgesi iptal edilen koleksiyoncunun envantere kayıtlı veya henüz kayıt işlemi tamamlanmamış tüm taşınır kültür varlıklarını denetimi altında buldukları müze müdürlüğüne teslim etmek zorunda olmasına ilişkin yönetmelik hükmü, özel mülkiyete konu taşınır kültür varlıkları açısından anayasaya aykırıdır. Bu yönde bir düzenleme yapılmak isteniyorsa yönetmelik veya idarenin diğer düzenleyici işlemleriyle değil, kanun ile yapılmalıdır. Öte yandan koleksiyonda bulunan devlet malı niteliğindeki taşınır kültür varlıkları üzerinde koleksiyoncu mülkiyet hakkına sahip değildir. Koleksiyoncu bu eserlerin zilyedi durumundadır⁹⁵. Bu ihtimalde koleksiyoncunun, envantere kayıtlı veya henüz kayıt işlemi tamamlanmamış devlet malı niteliğindeki taşınır kültür varlıklarını denetimi altında bulunduğu müze müdürlüğüne teslim etmesi mülkiyet hakkının ihlali sonucunu doğurmayacaktır⁹⁶.

⁹⁴ Sancakdar vd., 2021, s. 885.

⁹⁵ Özel, 2018, s. 233; Özyıldırım, 2022, s. 414.

⁹⁶ Anayasa Mahkemesi Cevdet Timur başvurusuna ilişkin kararında; Yönetmelik'te koleksiyon sahiplerinin ilgili müzeye tescil ettirmek kaydıyla koleksiyonlarındaki her türlü eseri kendi aralarında değiştirebileceğinin veya satabileceğinin ve koleksiyoncunun ölümü hâlinde koleksiyonun varislerine intikal edeceğinin düzenlendiğini vurgulayarak ekonomik bir değer ifade ettiği anlaşılan söz konusu koleksiyonun başvuru açısından Anayasa'nın 35. maddesi anlamında mülk teşkil ettiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla koleksiyon izin belgesinin iptali ile sonuçlarının mülkiyet hakkının korunmasının bir gereği olarak en azından genel çerçevesi belirlenecek biçimde şekli anlamda kanunla düzenlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak söz konusu koleksiyona dahil taşınır kültür varlıklarının devlet malı niteliğinde olup olmadığının kararda tartışılmaması ve bu tartışmanın sonucuna göre değerlendirmede bulunulmaması önemli bir eksikliklerdir. Anayasa Mahkemesi, Cevdet Timur Başvurusu, B. No. 2015/3742, T. 10.01.2019, R.G. Tarih ve Sayı: 05.02.2019/30677.

Koleksiyon izin belgesinin iptali işlemi, idari işlem teorisi çerçevesinde bir idari işlem niteliğindedir. Bu nedenle koleksiyon izin belgesi iptali işleminin yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurları açısından hukuka uygun olması gerekir. Söz konusu unsurlardan biri veya birkaçında hukuka aykırılık mevcutsa koleksiyon izin belgesi iptali işlemi de hukuka aykırı hâle gelecektir. Koleksiyon izin belgesinin iptalinin hukuka aykırı olduğunu düşünen ilgililer, idari ve yargısal yollara başvurabilirler. Bu kapsamda Yönetmelik'in 15. maddesinin 4. fıkrasında, koleksiyon izin belgesinin itirazının Kültür ve Turizm Bakanlığına yapılabileceği ve Bakanlığın itirazı değerlendirerek nihai kararı vereceği düzenlenmiştir. Mezkûr hükümde itiraz süresine ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamaktadır. Bu hüküm, bağımsız bir idari başvuru yolu olarak değil, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun⁹⁷ ihtiyari idari başvuru yolunu düzenleyen 11. maddesini tamamlayan bir hüküm olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla koleksiyon izin belgesinin iptalinin hukuka aykırı olduğunu düşünen ilgililer, iptal davası açmadan önce, işlemin tebliğ tarihinden itibaren idari dava açma süresi olan altmış gün içinde Bakanlığa başvurarak idari işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılmasını isteyebilirler ya da Bakanlığa herhangi bir idari başvuru yapmaksızın yetkili idare mahkemesinde doğrudan iptal davası açabilirler.

SONUÇ

Biriktirmek, tarihi binlerce yıl öncesine uzanan insan alışkanlıklarından biridir. Taşınırın bir sistematik içerisinde bilinçli bir şekilde biriktirilerek koleksiyonların meydana getirilmesi ise Aydınlanma Çağı'nda gerçekleşmiştir. Günümüzde pul, kartpostal, ilk gün zarfı, anahtar, plak, bilet, para gibi pek çok nesnenin koleksiyonunun yapıldığı görülmektedir. Koleksiyonu yapılan nesne türlerinden biri de taşınır kültür ve tabiat varlıklarıdır. Ülkemizde 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Kanunu ile Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'te öngörülen usul ve esaslara riayet etmek kaydıyla taşınır kültür ve tabiat varlığı koleksiyonculuğu yapılması mümkündür. Ancak 2863 sayılı Kanun'un 5. maddesi uyarınca, taşınır kültür ve tabiat varlıkları devlet malı niteliğindedir. Diğer koleksiyonlardan farklı olarak taşınır kültür ve tabiat varlığı koleksiyonculuğunda, koleksiyonda yer alan taşınır kültür ve tabiat varlıkları koleksiyoncunun değil devletin mülkiyetindedir. Dolayısıyla taşınır kültür ve tabiat varlıkları

⁹⁷ R.G. Tarih ve Sayı: 20.01.1982/17580.

koleksiyonculuğu, ancak 2863 sayılı Kanun ve ilgili Yönetmelik'te öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde hukuka uygun bir şekilde yapılabilir. Bu çalışmada taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğuna ilişkin usul ve esaslar incelenmiştir. Her ne kadar taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğuna ilişkin verilen bilgiler ve değinilen problemlerin büyük bir kısmı taşınır tabiat varlıkları için de aynen geçerli olsa da çalışmanın kapsamı taşınır kültür varlıklarıyla sınırlı tutulmuştur.

Mevzuata uygun bir şekilde gerçekleştirilen koleksiyonculuk faaliyetleri, taşınır kültür varlıklarının korunmasına hizmet etmektedir. Zira koleksiyonculuk, koleksiyonu yapılan nesneye, alana veya temaya ilişkin derinlemesine bilgi sahibi olmayı gerektirir. Hangi nesnenin koleksiyonu yapılırsa yapılsın koleksiyonculuk pahalı bir uğraştır. Koleksiyonların muhafazası, en az koleksiyonu yapılan nesnelerin temin edilmesi kadar önemli ve masraflıdır. Koleksiyonun konusu taşınır kültür varlıkları olduğunda, söz konusu kültür varlıklarının temin edilmesi ve muhafazası daha da zorlaşmaktadır. Bu nedenle taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğu ancak bu alana gerçekten ilgi duyan ve değer veren kişiler tarafından gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğuna, Kanun ve Yönetmelik'te öngörülen usul ve esaslar çerçevesinde imkân sağlanması yerinde bir düzenlemedir. Zira ülkemizde pek çok taşınır kültür varlığı müzelerin depolarında elverişsiz koşullarda bekletilmektedir. Bu taşınır kültür varlıklarının tarih bilincine sahip arkeolojiye ilgi duyan koleksiyoncuların koleksiyonlarında daha iyi bir şekilde korunacağı aşikardır. Bu nedenle taşınır kültür varlığı koleksiyonculuğunun teşvik edilmesi ve koleksiyonculara çeşitli mali kolaylıkların sağlanması gerekir. Maalesef ülkemiz taşınır kültür varlığı ihraç eden(!) ülkeler arasında yer almaktadır. Bu topraklara ait pek çok taşınır kültür varlığı bağlamlarından kopartılmış, binlerce kilometrelerce öteye taşınmış ve bu toprakların kültürüne yabancı kişilerin koleksiyonlarına dahil edilmiştir. Uygulamada kaçak kazıları ve tarih eser kaçakçılığını tamamen koleksiyonculuğa bağlayan görüşler mevcuttur. Elbette bu durumun sorumlusu koleksiyoncular değildir. Ancak koleksiyonculara tanınan teşvik ve kolaylıkların, taşınır kültür varlıklarının yurt dışına çıkarılmalarını cesaretlendirmeyecek ölçüde olması gerekir. Ayrıca taşınır kültür varlıklarının devlet malı niteliğinde olması nedeniyle taşınır kültür varlığı koleksiyonlarının denetimlerinin gecikmeksizin ve gereği gibi yapılmasına dikkat edilmelidir.

KAYNAKÇA

- ACUN, Barış, “İdare Hukuku Açısından Yazma Eser Kütüphanelerinin Yönetimi”, **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 8, S. 2, Y. 2022, ss. 247-260.
- AKYILMAZ, Bahtiyar - SEZGİNER, Murat - KAYA, Cemil, **Türk İdare Hukuku**, 12. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, 2020.
- ASATEKİN, Nafia Gül, **Kültür ve Doğa Varlıklarımız Neyi, Niçin, Nasıl Korumalıyız?**, Ankara, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 2004.
- AYDOS, Oğuz Sadık, “Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğuna İlişkin Değerlendirmeler”, **Ankara Barosu Dergisi**, C. 66, S. 4, Y. 2008, ss. 62-75.
- BULDUK, Bülent, “Müze Kavramı ve Modern Müze Örnekleri”, **Journal of Institute of Economic Development and Social Researches**, C. 4, S. 9, Y. 2018, ss. 162-169.
- CEYLAN, Ümit, “Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Kaçakçılığı Suçu (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu m. 32, 68)”, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008.
- ÇALIKOĞLU, Levent, “Yeni Bir Dikkat Alanı: Koleksiyon - Koleksiyonerlik ve Müzecilik”, içinde **Koleksiyon, Koleksiyonerlik ve Müzecilik**, ed. Levent Çalıkoğlu, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2009, ss. 7-16.
- ÇOLAK, Nusret İlker, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku**, Ankara, On İki Levha Yayıncılık, 2015.
- ERDOĞAN, İhsan, “Hukuki Açısından Define”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 17, S. 1-2, Y. 2013, ss. 513-533.
- ERKUT, Celal, **İptal Davasının Konusunu Oluşturma Bakımından İdari İşlemin Kimliği**, Ankara, Danıştay Yayınları, 1990.
- ERSÖZ, Ahmet Kürşat, **Türk İdare Hukuku Kapsamında Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- GERÇEK, Ferruh, **Türk Müzeciliği**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1999.
- GLARE, Peter Geoffrey William (ed.), **Oxford Latin Dictionary**, 2. Baskı, Oxford, Oxford University Press, 2012.
- GÖZLER, Kemal, **İdare Hukuku**, Cilt I, 3. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi, 2019.
- GÖZLER, Kemal, **İdare Hukuku**, Cilt II, 3. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi, 2019.
- GÜLAN, Aydın, **Kamu Mallarından Yararlanma Usullerinin Tâbi Olduğu Hukukî Rejim**, İstanbul, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999.
- TEOMAN, Gültekin - ERON, Kamil, “İzmir’de Basılan İlk Aydınoğlu Dirhemi”, **Arkeoloji ve Sanat Dergisi**, İstanbul, S. 124, Y. 2007, s. 113-114.
- KANADOĞLU, Sabih, **Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku**, Ankara, Turhan Kitabevi, 1998.

- KONUĞU, İrem, "Batıda ve Türkiye'de Sosyal Yaşam ile Şekillenen Koleksiyonlar ve Müzeciliğe Yansımaları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 23, Y. 2007, ss. 241-258.
- KÜÇÜKHASKÖYLÜ, Nurdan, "Dünyada Müzeciliğin Tarihsel Gelişimi", içinde *Müzecilik ve Sergileme*, ed. Erol ALTINSAPAN ve Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2013, ss. 22-47.
- ÖZAY, İl Han, *Günişğinde Yönetim*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2017.
- ÖZDOĞAN, Mehmet, *Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji*, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2006.
- ÖZEL, Sibel, "Türk Hukukunda Kültür Varlıklarının Mülkiyeti", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 1, Y. 2018, ss. 215-238.
- ÖZKAN, Süleyman, "Osmanlı Devleti'nde Eski Eser Koleksiyonculuğu", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 19, S. 2, Y. 2004, ss. 65-86.
- ÖZYILDIRIM, Mehmet Mert, "Taşınır Kültür Varlıklarının Hukuka Uygun Bir Biçimde Devredilebilmeleri Açısından Türk Hukukunda Kabul Edilen Yöntemler", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 26, S. 3, Y. 2022, ss. 393-423.
- ÖZKASIM, Hale, "Müze ve Müzecilik", içinde *Müzecilik ve Sergileme*, ed. Erol ALTINSAPAN ve Nurdan KÜÇÜKHASKÖYLÜ, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, 2013, ss. 2-21.
- PEKSÖZ, Vildan, "Spor Kulüplerinin Özel Müzelerinde Yer Alan Kültür Varlığı Niteliğindeki Mallarının Haczi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 28, S. 3, Y. 2020, ss. 941-964.
- SANCAKDAR, Oğuz - YAĞCI, Pınar - TAŞYILDIZ, Şükrü - ÇIRAK, Ezgi, *Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku*, Ankara, Adalet Yayınevi, 2021.
- ŞENOL, Barış, Türkiye'de Arkeolojik Eser Koleksiyonculuğu, *Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2021.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, D. 23, C. 38, B. 48, 22.01.2009.
- UMAR, Bilge - ÇİLİNGİROĞLU, Altan, *Eski Eserler Hukuku*, Ankara, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, 1990.
- UZUN AYDIN, Derya, "Koleksiyon Toplanmasından Müze Yapılarına Geçiş Aşamaları ve İlk Müze Okulu (İzzediniye) Açma Girişimi", *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, C. 6, S. 1, Y. 2020, ss. 82-91.
- ZÜLFİKAR, Ayşe Burcu - EDİZ, Özgür, "Değişen Müze ve Müzecilikte Sergilemenin Teknoloji Boyutunun İncelenmesi: Bursa Panorama Müzesi Örneği", *Lycus Dergisi*, S. 2, Y. 2020, ss. 82-91.

Elektronik Kaynaklar

BARDAKÇI, Murat, “Ünlü Koleksiyonculara Hapis Tehdidi”, Habertürk, 22.04.2007, <https://www.haberturk.com/kultur-sanat/haber/20850-unlu-koleksiyonculara-hapis-tehdidi>, (14.02.2023).

RÖZET, Derya Bayrak, Koleksiyoner [Televizyon Programı], 46. Bölüm, TRT 2, Ankara, <https://www.trtizle.com/programlar/koleksiyoner/koleksiyoner-46-bolum-3283033>, (04.05.2023).

RÖZET, Derya Bayrak, Koleksiyoner [Televizyon Programı], 47. Bölüm, TRT 2, Ankara, <https://www.trtizle.com/programlar/koleksiyoner/koleksiyoner-47-bolum-3369398>, (04.05.2023).

<https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/14470>, (08.05.2023).

<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44048/koleksiyonculuk.html> (03.11.2022).

<https://teftis.ktb.gov.tr/yazdir?C3E505114905B7B7E36F6950507E65CA> (12.02.2023).

<https://www.milliyet.com.tr/pembenar/alamadik-affedelim-888907> (15.02.2023).

Kararlara erişim: <https://www.lexpera.com.tr/>.